

Cercetările întreprinse, încă din perioada interbelică – în primul rând de către Gh. I. Brătianu¹ – asupra istoriei **Vicinei** au făcut ca această faimoasă așezare danubiană, împreună cu *problemele* sale, să intre rapid în circuitul științific internațional, ocupând, ulterior, un loc dintre cele mai însemnate în preocupările istoriografiei românești și europene.

Concluziile lui Brătianu, bazate pe documente emise la Pera sau Caffa, subliniază, într-o primă instanță, *intensitatea* neașteptată a relațiilor comerciale în care este implicată Vicina. Astfel, în vara anului 1281, un singur notar genovez din Pera, Gabriele di Predono, înregistra 27 de contracte comerciale cu destinația Vicina, în valoare de 3241 de hyperperi, adică 20% din cifra totală a afacerilor înregistrate². La această dată, în mod surprinzător, comerțul Vicinei cu Pera îl depășea, ca valoare și număr de contracte, pe acela al Caffei³.

La fel de impresionante sunt *numărul* și *originea* negustorilor implicați: 26 de nume diferite, incluzând genovezi, un lombard, un *burghez* din Constantinopol, dar și un faimos negustor florentin de postavuri, Donato dei Donati. Din documentele aceluiași notar nu lipsesc nici trimiterile la câțiva italieni *provenind* din Vicina.

Mărfurile vehiculate prin Vicina nu sunt mai puțin diverse: postav și țesături apusene, mătase orientală, uleiuri, in sau chiar aur. Printre produsele locale, căutate de negustorii genovezi, primează ceara, mierea și, mai ales, grâul⁴. Nu există, din păcate, în documentele vremii, nicio indicație cu privire la identitatea producătorilor acestor bunuri, comercializate, cel mai probabil, prin intermediari italieni sau greci, care navigau, ei înșiși, pe Dunăre, până în punctele unde puteau întâlni caravanele din interior⁵.

¹ Gh. I. Brătianu, *Vicina I. Contributions à l'histoire de la domination byzantine et du commerce génois en Dobrogea*, în Academie Roumaine, Bulletin de la Section Historique, t. X, București, 1923; idem, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935. A se vedea și N. Grămadă, *Vicina. Isoare cartografice, originea numelui, identificarea orașului*, în Codrul Cosminului, anul I (1924), Cernăuți, 1925, p. 435-459.

² Cf. Gh. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, p. 47.

³ De fapt, la o analiză atentă, această primă impresie ne apare drept falsă, deoarece, în realitate, fenomenul este perfect explicabil. La momentul respectiv (1281), Caffa, adică fosta *Teodosia*, nu era acea așezare prosperă, pe care noi o percepem din documentele mai târzii, ci o colonie modestă, care avea să cunoască o evoluție îndelungată, complexă și "accidentată" (V. Ciocîltan, *Mongolii și Marea Neagră în secolele XIII-XIV. Contribuția cinghizhanizilor la transformarea bazinului pontic în placa turnantă a comerțului euro-asiatic*, București, 1998, p. 143).

⁴ Florentinul Pegolotti menționează, pe la 1335 sau 1340, în tratatul său *La prattica della mercatura*, "grâul de Vezina" (cf. Șt. Olteanu, *Comerțul pe teritoriul Moldovei și Țării Românești în secolele X-XIV*, în *SRdI*, t. 22, nr. 5, 1969, p. 865; vezi și R. Ciobanu, *Aspecte ale civilizației portuare din Dobrogea la sfârșitul secolului al XIII-lea și în secolul al XIV*, în *Pontica*, 3, 1970, p. 297-329).

⁵ Cf. Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 48-50.

Deși toate contractele amintite utilizează, practic fără excepție, moneda bizantină, *hyperperul*, documentele fac o referire de maximă relevanță în estimarea importanței comerciale a Vicinei, și anume la existența unui așa-zis *hyperper de Vicina* –sau, mai exact, a unei *măsurii de Vicina*–, care indică, fără dubiu, că orașul dispunea, ca și Pera, Caffa sau Trebizonda, de unități de măsură proprii și –conform supozițiilor lui Gh. I. Brătianu–, chiar de o monedă "specială", de "inspirație" bizantină⁶. Această exclusivitate a monedei imperiale s-ar acorda, în opinia marelui istoric, cu o formulă destul de "curioasă", prezentă în două dintre contractele comerciale înregistrate în 1281⁷, care sugerează că respectivul oraș era, la acea dată, *parte* a Imperiului bizantin⁸.

În fapt, referințele privind includerea Vicinei în rândul teritoriilor de jurisdicție bizantină nu trebuie să surprindă foarte tare. Așa cum consemnam anterior, acordul încheiat între Hoarda de Aur, Sultanatul mameluc din Egipt și Mihail al VIII-lea Paleologul, în perioada 1261-1263, i-a permis basileului recuperarea, de la bulgari, a câtorva orașe importante de pe litoralul vest-pontic, printre care Mesembria, Anchialos, Sozopol și Ahtopol⁹. Ulterior, cel mai probabil

⁶ *Ibidem*, p. 50; idem, *L'hyperpere byzantin et la monnaie d'or des republicues italiennes*, în *Mélanges Ch. Diehl*, Paris, 1930, p. 37-48. Ulterior, problema pătrunderii monedei bizantine la gurile Dunării a fost reluată de O. Iliescu, *L'hyperpere byzantin au Bas-Danube du XIe au XVe siècle*, în *RESEE*, VII, nr. 1, 1969, p. 109-119. Semnificativ, *hyperperii "de Vicina"* reprezentau unica monedă uzitată de genovezi în tranzacțiile comerciale pe această piață, în timp ce, în porturile de pe coasta nordică a Mării Negre, aflate sub dominația nemijlocită a Hoardei de Aur, moneda de schimb era, în exclusivitate, asprul tătarăsc (Gh. I. Brătianu, *Marea Neagră*, II, p. 98). Sugestiile lui Octavian Iliescu privind ascendența niceeană a acestor *hyperperi "ad sagium Vicinae"* au fost întâmpinate cu rezerve de S. Brezeanu, *Asupra începuturilor pătrunderii monedei niceene la Dunărea de Jos*, în *SRdI*, t. 26, nr. 4, 1973, p. 700, n. 8. Recent, E. Oberländer-Târnoveanu a tranșat pertinent discuția, afirmând că așa-ziii *hyperperi "de Vicina"* erau doar monede de cont, bazate pe vechii *hyperperi niceeni* (*From "Perperi ad sagium Vecine" to "Părpăr"*. *The Byzantine-Balkan Origin Account Coins in Wallahia during the 13th-19th Centuries*, în *130th Anniversary from the Establishing of the Modern Romanian Monetary System*, ed. M. Isărescu, București, 1997, p. 97-182).

⁷ "Les marchandises sont livrables «à Vicina ou là où Dieu me guidera mieux dans l'empire de Romanie» (*apud Vicinam vel quo Deus michi melius administraverit per Imperium Romanie*)" (Gh. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, p. 51).

⁸ Sugestiile lui Gh. I. Brătianu, privind stăpânirea bizantină la Vicina, au fost contrazise de C. Andreescu, în comentariile sale pe marginea convertirii fiului comandantului tătar ("milenarius populi illius") Argun, precum și a altor nobili și locuitori tătari ai orașului *Vicum*, în anul 1286, sub influența călugărului franciscan Moise. Identificând *Vicum* cu *Vicina*, atestată ca atare într-o listă a mănăstirilor franciscane de pe la 1314-1330, autorul consemna stăpânirea mongolă a orașului danubian ("*vicin iuxta danubin*"), la sfârșitul secolului al XIII-lea (C. Andreescu, *Așezări franciscane la Dunăre și la Marea Neagră în sec. XIII-XIV*, extras din Cercetări istorice, anul VIII, nr. 2, Iași, 1933, p. 9-10). În fapt, este bine știut astăzi –în lumina descoperirilor numismatice– că Vicina a cunoscut, în secolul al XIII-lea, împreună cu celelalte așezări de pe linia Dunării Inferioare, atât stăpânirea bizantină –exercitată prin intermediul unui *despotat*–, înainte de 1285/6, cât și pe cea mongolă, după această dată, când întreaga zonă intră sub autoritatea atotputernicului general Nogai, instalat în locul despotului bizantin, la Isaccea (vezi *infra*, p. 7-8, cu n. 38, 39, 40).

⁹ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 54.

grație alianței cu Nogai (1273)¹⁰, împăratul reușește să restaureze hegemonia bizantină și asupra "insulelor paristriene"¹¹, între ele numărându-se, desigur, ca un obiectiv prioritar, Vicina.

Mai mult, în acest context a putut avea loc și întemeierea unei mitropolii ortodoxe la Vicina¹², în maniera celei înființate la Sarai, în anul 1261¹³. Departe de a fi un simplu ierarh local, titularul acestei instituții ecleziastice avea, pe la 1300-1302, nu numai un venit anual de invidiat, ci și o autoritate suficient de bine susținută de Constantinopol, încât a putut media primirea în imperiu a unui grup de 16.000 de alani¹⁴. Aceștia ajunseseră în situația de a cere *azilul* într-o conjunctură istorică aparte, pe care o vom analiza la momentul potrivit.

Revenind, însă, la activitățile economice atestate în Vicina, ultima mențiune datată în secolul al XIII-lea, mai exact în anul 1294, se referă la o listă de despăgubiri, solicitate de ambasadorul genovez administrației imperiale, pentru acoperirea taxelor plătite abuziv de câteva vase genoveze. În același document este amintit și un vas care se îndrepta spre *Maurocastron*, la gurile Nistrului, noul

¹⁰ La începutul anilor '70 ai secolului al XIII-lea, poziția lui Nogai în Hoarda de Aur și influența sa la Dunărea de Jos se consolidaseră într-o asemenea măsură, încât împăratul bizantin îl consideră demn de a-i fi ginere. De fapt, alianța matrimonială era pentru basileu și o garanție în contextul iminentului conflict cu țarul de la Târnovo, frustrat de pierderea importantelor cetăți pontice. Ca o urmare așteptată a acestei politici, Nogai îl va constrânge pe țarul Constantin Tih (1257-1277) să renunțe la campania împotriva Bizanțului (cf. V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 239).

¹¹ În elogiul pe care i-l adresează lui Mihail al VIII-lea Paleologul, pe la 1273, retorul Manuel Holobolos menționează, printre altele, sporirea autorității basileului în raporturile sale cu "panonianul" (= unгурii), cu alanii, cu "ținutul nesfârșit al dacilor", precum și asupra "insulelor paristriene": "S-au bucurat de tine că le ești împărat și multe insule paristriene; au renunțat la răscoala plănuită și și-au dat seama că au fost supuse și asuprite de stăpâni fără drepturi legitime..." (*FHDR*, III, p. 455). Dacă despre aceste "insulele paristriene" s-a afirmat, cu argumente credibile, că ele reprezintă tocmai regiunea de la gurile Dunării (V. Laurent, *La domination byzantine aux bouches du Danube sous Michel VIII Paléologue*, în *RHSEE*, XXII, 1945, p. 187-190), foștii lor "stăpâni", la care făcea referire retorul, fuseseră, cel mai probabil, bulgarii, această opinie fiind susținută de descoperirea, în Dobrogea, a unui număr relativ mare de monede aparținând lui Constantin Tih (cf. E. Oberländer-Târnoveanu, *Începuturile prezenței tătarilor în zona Gurilor Dunării în lumina documentelor numismatice*, în T. Gemil (coord.), *Tătarii în istorie și în lume*, București, 2003, p. 75-76). Tot în legătură cu textul elogiului, ar mai trebui remarcată următoarea împrejurare: dacă formula "ținutul nesfârșit al dacilor" trimite, desigur, la teritoriile românești extracarpătice, invocarea *alanilor*, în acest context, sugerează prezența lor timpurie în arealul pruto-nistrean, *anterioară* perioadei de maximă influență politică a emirului Nogai (1285-1299), care i-a cantonat în nordul Moldovei și în Rutenia, jucând un rol determinant în asigurarea flancului drept al "hanatului Dunării de Jos" (V. Ciocîltan, *Alanii și începuturile statelor românești*, în *RI*, t. 6, nr. 11-12, 1995, p. 936-951).

¹² R. Șt. Ciobanu, *Evoluția, rolul și însemnătatea mitropoliei din Vicina*, în Peuce, VI, 1977, p. 233-241.

¹³ După unii autori, s-ar părea că –așa cum, de pildă, instituirea protectoratului ortodox bizantin asupra bisericii melkite din sultanatul mameluc s-a făcut în baza unui acord negociat încă de pe vremea exilului de la Niceea (cf. V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 83, n. 18)– și înființarea episcopiei de la Vicina, ba chiar ridicarea ei la gradul de mitropolie, au avut loc în perioada *premergătoare* restaurării Imperiului (V. Laurent, *op. cit.*, p. 184-198).

¹⁴ *FHDR*, III, p. 451.

debușeu comercial ce va înflori în secolele următoare, printre altele și în dauna prosperității Vicinei¹⁵.

Documentele din veacul al XIV-lea sunt ceva mai generoase cu așezarea de pe Dunăre, majoritatea lor fiind legate de activitatea eparhiei, al cărei întâi-stătător apare într-o serie de documente bizantine¹⁶. Alte referiri sporadice, databile către 1338, conțin promisiunile ierarhilor de la Cherson și Vicina¹⁷ de a nu-și părăsi diocesele, în fața unui pericol încă neidentificat cu precizie¹⁸, dar, se pare, destul de serios. Acesta este, de altfel, și contextul în care apare mitropolitul Macarie de Vicina, prezent, în mod repetat, la întâlnirile sinodului de la Constantinopol¹⁹. Ultimul ierarh de Vicina este celebrul Iachint, chemat de voievodul Nicolae Alexandru să păstorească nou înființata mitropolie a Țării Românești, în 1359, anul care marchează declinul irevocabil al așezării dunărene²⁰.

În Vicina activau, însă, și reprezentanții altor confesiuni, cum este cazul misionarilor franciscani. Astfel, în virtutea unui *yarlık*, emis și reînnoit de hanii Hoardei de Aur în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, minorității beneficiau de o situație cât se poate de normală în *Tartaria Aquilonaris*²¹. Pe acest fond, în jurul anului 1287, impresionat probabil de convertirea "împărătesei" *Jaylak*, soția hanului Nogai, un notabil mongol s-a botezat într-un oraș numit *Vicum*, identificat cu Vicina, unde ar fi existat, la acea dată –ca și la Soldaia, Caffa sau Solhat–, o reședință franciscană²².

Misiunea acesteia va continua, cu toate greutățile cauzate de politica anti-creștină a lui Geanibek (1342-1357), până spre sfârșitul secolului al XIV-lea, când, printre cei care adevăresc consacrarea noului episcop catolic de Siret (1371), este

¹⁵ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 56-57.

¹⁶ În 1317-1318, mitropolitul de la Vicina era desemnat de un sinod să aplaneze conflictul dintre alți doi confrăți din Crimeea, nemulțumiți de limitele diocazelor lor. De asemenea, în lista de diocese datând din timpul lui Andronic al II-lea Paleologul (*cel Bătrân*), ca și în *ekthesis*-ul lui Andronic al III-lea Paleologul (*cel Tânăr*), compus spre jumătatea veacului XIV, este amintit un mitropolit de Vicina (cf. *ibidem*, p. 57).

¹⁷ V. Laurent, *Le métropolit de Vicina, Macarie, et la prise de la ville par les Tartares*, în *RHSEE*, XXIII, 1946, p. 225-232.

¹⁸ În ceea ce ne privește, ne raliem punctului de vedere exprimat, recent, de Ș. Papacostea, considerând că temerile înalților prelați de Vicina erau alimentate de întorsătura negativă pe care o luaseră relațiile dintre Bizanț și Hoarda de Aur în ultimii ani ai domniei lui Özbek (1313-1341). Tensiunile vor continua, oricum, și în prima parte a domniei succesorului său, Geanibek (1342-1357), culminând cu invazia declanșată de mongoli în interiorul Peninsulei Balcanice, în anul 1342 (cf. Ș. Papacostea, *Cruciadă și djihad în spațiul egeano-pontic la mijlocul secolului al XIV-lea*, în vol. *Românii în Europa medievală (între Orientul bizantin și Occidentul latin)*. Studii în onoarea Profesorului Victor Spinei, îngrijit de Dumitru Țicu și Ionel Candea, Brăila, 2008, p. 510-511).

¹⁹ Pentru amănunte, vezi V. Laurent, *op. cit.*, p. 231.

²⁰ Este exact anul în care venețienii se lamentau că eternii lor rivali, genovezii, îi împiedică să achiziționeze grâu în porturile aflate în părțile *Licostomului* (cf. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1899, p. 49). Vicina nu este amintită, dovadă grăitoare a succesului de care se bucura, deja, concurenta sa directă, Chilia.

²¹ Cf. Ș. Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, București, 2001, p. 310.

²² Vezi informațiile oferite de C. Andreescu (*supra*, n. 8). Mai recent, acestea au fost valorificate și de Ș. Turcuș, *op. cit.*, p. 311.

prezent și un anume *dominis Ludovico Vicinensi de ordine Minorum*²³, ultimul franciscan stabilit în Vicina despre care avem informații.

Pentru a descrie, succint, cadrul istoric al decăderii Vicinei, vom porni de la informațiile pe care ni le oferă hărțile nautice occidentale, cu mențiunea că nici ele nu sunt, întru totul, precise²⁴. Astfel, carta cosmografului catalan Angelino Dulcert, din 1339, așază Vicina pe Dunăre –numită, semnificativ, *fluvius Vecine*²⁵–, deasupra zidurilor cetății ridicându-se steagul mongol, cu *tamgha* și *semiluna*, ceea ce însemna instalarea *efectivă* a tătarilor în oraș²⁶.

În principiu, faptul n-ar fi fost atât de grav, având în vedere controlul nemijlocit pe care Hoarda l-a exercitat asupra Dunării de Jos, timp de un secol²⁷, cu consecințe benefice asupra schimburilor comerciale din zonă și atrăgând după sine dezvoltarea pe coordonate specific urbane a *emporiilor* genoveze. Dar, contextul mai larg al crizei politice de la mijlocul secolului al XIV-lea²⁸, marcată în mod substanțial de războiul purtat de Geanibek împotriva negustorilor italieni²⁹, explică întrucâtva începutul evoluțiilor negative din istoria Vicinei.

²³ Hurmuzaki, I₂, p. 171. Așa cum a sesizat C. Auner, în studiul său referitor la *Episcopia de Seret (1371-1388)*, în *Revista Catolică*, II, 1913, p. 228, n. 2, franciscanul Ludovic de Vicina nu apare în document ca fiind *de față* la consacrarea episcopului Andrei (9 martie 1371), el figurând doar la notarul din Lemberg, printre martorii prezenți la transcrierea actului de consacrare (4 august 1371).

²⁴ Vezi analiza lui N. Grămadă, *op. cit.*, p. 438.

²⁵ Astfel de informații cartografice sunt confirmate, parțial, și de un act emis la Pera, în 1343, unde se aprecia că marginile Imperiului lui Özbek ajung la "*flumen Vecine*" (*FHDR*, III, p. 484-485).

²⁶ Harta lui Angelino Dulcert purta și o inscripție lămuritoare cu privire la întinderea imperiului stăpânit de Özbek, reprodusă întocmai în portulanele din cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea, precum cel al fraților Pizigani (1367): "*Item in civitate de Saray manet imperator Usbeck; imperium suum est valde magnum et incipit in provincia de Burgaria et in civitate de Vicina et finit in civitate de Organci versus levante et comprehendit in illo directe totam tramontonam*" (ap. N. Grămadă, *op. cit.*, p. 447).

²⁷ Ar face excepție, *eventual*, conform opiniei majorității specialiștilor, intervalul 1301-1322, în care, după toate *aparențele* documentare, țarului bulgar Theodor Svetoslav i-a fost cedată Dobrogea și părți însemnate din Bugeac, drept recompensă pentru rolul jucat în eliminarea fiului cel mare al lui Nogai, Ceaka, oponentul hanului Tokta (vezi, mai ales, Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 104-119; V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 247-250). Această *ipotetică* desfășurare istorică a fost respinsă, recent, cu toată fermitatea, de S. Iosipescu (*Bulgarii la Cetatea Albă în anii 1314, 1316*, în vol. *Românii în Europa medievală (între Orientul bizantin și Occidentul latin). Studii în onoarea Profesorului Victor Spinei*, îngrijit de Dumitru Țeicu și Ionel Candea, Brăila, 2008, p. 699-716). Oricum, cel mai târziu la începutul deceniului trei al secolului al XIV-lea, teritoriile de la gurile Dunării reintră în posesia Hoardei de Aur, iar Vicina redevine, așa cum relevă trimiterea din nota anterioară, *oraș de frontieră*.

²⁸ Tătarii vor lua act de ambițiile regelui Ludovic cel Mare (1342-1382), care conferă războiului purtat cu aceștia dimensiunile unei veritabile cruciade. Atitudinea suveranului angevin determină o violentă contra-reacție musulmană, îndeosebi sub Geanibek. În cursul domniei sale se dezlănțuie un adevărat *pogrom* împotriva creștinilor, abundent documentat, atât în izvoarele venețiene, cât și în cele genoveze, cele două puteri direct afectate aliindu-se efemer împotriva hanului. Oricum, aceste evenimente reprobabile și, în general, anarhia din Imperiul mongol vor avea, pe termen mai lung, consecințe majore: regresul comerțului pontic și reorientarea rutelor comerciale (Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 76-77).

²⁹ V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 182-202.

Mai mult, și doar *aparent* paradoxal, este într-un totuși justificat să considerăm refluxul treptat al autorității mongole din spațiul extracarpatic –sub presiunea ofensivei creștine coordonate de Ludovic cel Mare–, ca pe un factor *determinant*, în explicarea ireversibilei sale decadente. Această complexă desfășurare istorică a fost alimentată, așa cum vom vedea, de cristalizarea unei noi axe comerciale, căreia Vicina –aflată într-o poziție colaterală– nu îi mai servea drept principal debușeu³⁰. Orașul este absent din toate documentele privitoare la evenimentele petrecute la cumpăna secolele XIV-XV, perioadă care se încheie cu instaurarea definitivă a stăpânirii turcești în Dobrogea. Doar prezența sa în portulane, "reflex postum al unei trecut glorios"³¹ –explicabilă, fără îndoială, prin obiceiul copierii versiunilor mai vechi–, coroborată de câteva referințe ambigue, mai susține, foarte fragil, o palidă existență a orașului și în secolul al XV-lea.

Ajunși la finalul acestei succinte analize, suntem datori, la rândul-ne, cu o *încercare* de răspuns la o mai veche dilemă, legată de localizarea Vicinei³². Înainte de a ne face cunoscută opțiunea, trebuie, însă, amintit faptul că, în ciuda rezolvării propuse de către P. Diaconu, privind identificarea sa cu cetatea de la Păcuiul lui Soare³³ –asumată, încă, de o bună parte a comunității științifice³⁴–, o impresionantă investigație istoriografică, publicată foarte recent, *pare* să confirme una dintre soluțiile mai vechi, și anume că faimoasa așezare s-a aflat, de fapt, pe locul actualului oraș-port *Măcin*³⁵.

Fără a opta pentru vreuna dintre soluțiile preopinentele noastre, vom evidenția totuși, în acest context, câteva *probe* –ce au scăpat, până astăzi,

³⁰ Vezi *infra*, analiza dedicată începuturilor Brăilei.

³¹ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 93.

³² Pentru o trecere în revistă a principalelor ipoteze formulate în istoriografia mai veche, dar și pentru o argumentație la care nu aderăm, vezi C. C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia Română*, București, 1977, p. 143-155.

³³ "Într-adevăr, grosimea straturilor arheologice, mulțimea și varietatea monedelor, numărul mare de unelte și podoabe, locuințele de suprafață cu temelii de piatră, într-un cuvânt, tot ceea ce constituie vestigiile arheologice definesc așezarea de la Păcuiul lui Soare ca fiind –în perioada cuprinsă între mijlocul secolului al XIII-lea și prima jumătate a secolului al XV-lea– un puternic centru urban, cu o producție proprie de mărfuri și cu o activitate comercială, care nu au fost egalate de nici o altă așezare dobrogeană din acele vremuri" (P. Diaconu, *Despre localizarea Vicinei*, în *Pontica*, 3, 1970, p. 290). La argumentele oferite de autor, s-a adăugat publicarea, de către savantul italian B. Motzo, a unui portulan de la sfârșitul secolului al XIII-lea, în care este precizată distanța exactă de la gurile Dunării până la Vicina, adică 200 de mile genoveze (circa 347 km), și care *parea* să tranșeze definitiv problema identificării Vicinei, în favoarea Păcuiului lui Soare (cf. idem, *Iarăși despre localizarea Vicinei*, în *RdI*, t. 34, nr. 12, 1981, p. 2316). Pentru detalii privind evoluția medievală a cetății de la Păcui, vezi P. Diaconu, S. Baraschi, *Păcuiul lui Soare, II. Așezarea medievală*, București, 1977, *passim*.

³⁴ Vezi, spre exemplu, studiul recent al lui E. Oberländer-Târnoveanu, "De proienie de Gazaria, de loco Vicine": *Once Again about the Mongol Domination in the Region of the Mouth of the Danube during the Late 13th and Early 14th Century*, în T. Gemil, N. Pienaru (coord.), *Moștenirea istorică a tătarilor*, vol. I, București, 2010, p. 29-56, în care autorul afirmă răspicat, pe urmele lui P. Diaconu, identitatea Vicinei cu Păcuiul lui Soare.

³⁵ V. Ciociltan, *Argumente în favoarea identității Vicina-Măcin*, în *RI*, t. 22, nr. 5-6, 2011, p. 411-430.

cercetătorilor— în favoarea excluderii definitive a Isacei ca principală contracandidată la identificarea cu mult-disputata Vicina.

Remarcăm, astfel, într-o primă instanță, faptul că, mai toate coloniile genoveze din teritoriile controlate de Hoardă s-au fundat pe vechi locații bizantine, unele ruinate, și scutite astfel de prezența efectivă a mongolilor.

Dintr-o asemenea perspectivă, exemplul Caffei este mai mult decât elocvent: "Când au venit genovezii, Teodosia trebuie să fi fost în cel mai bun caz o ruină, insignifiantă economic și demografic, alte însușiri imperativ necesare pentru reușita operației. Doar într-un astfel de loc puteau «oaspeții» să fie majoritari, condiție indispensabilă pentru a dirija dezvoltarea coloniei și a localității spre ținta finală: neatârănarea de hoarda tătară"³⁶.

Rațiunile intime ale alegerii făcute de comercianții liguri în Crimeea ar trebui să fie valabile și pentru fundarea *emporiului* danubian. Tocmai de aceea, dacă se acceptă prezența unei colonii genoveze *veritabile* la Vicina, spre *finele secolului al XIII-lea*³⁷, identificarea sa cu Isaccea ar fi total neproductivă. Astfel, conform datelor pe care ni le-au oferit descoperirile monetare³⁸, așezarea de la marele vad al Dunării inferioare găzduise, într-o succesiune *nemijlocită*, în perioada precizată mai sus, reședința unui *despot* bizantin³⁹ —a cărei identitate scapă cunoașterii în această fază a cercetării istorice—, respectiv principala reședință a emirului Nogai. Mai mult, omnipotentul general al Hoardei își va preciza, în cel mai scurt timp, cu fermitate, statutul *imperial* prin emiterea de monede proprii, chiar la Isaccea⁴⁰.

În altă ordine de idei, succesiunea *nemijlocită* a celor doi factori de putere la *Isaccea* intră, oricum, în contradicție cu semnalarea prezenței la *Vicina*, în aceiași

³⁶ V. Ciocîltan, *Mongolii și Marea Neagră în secolele XIII-XIV*, p. 143.

³⁷ Oricât de tentantă ar fi, această circumstanță istorică rămâne, până la dezvăluirea unor probe irefutabile, o simplă supoziție. De altfel, la Vicina a fost atestat un singur consul genovez, Bartolomeo di Marco, care îndeplinea și funcția de notar, în *cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea* (1361). Informația este cuprinsă în celebrul registru notarial al lui Antonio di Ponzò, ținut la Chilia în anii 1360-1361 (cf. O. Iliescu, *Localizarea vechiului Licostomo*, p. 458).

³⁸ E. Oberländer-Târnoveanu, I. Oberländer-Târnoveanu, *Contribuții la studiul emisiunilor monetare și al formațiunilor politice din zona gurilor Dunării în secolele XIII-XIV*, în *SCIVA*, t. 32, nr. 1, 1981, p. 89-109; E. Oberländer-Târnoveanu, *Documente numismatice privind relațiile spațiului est-carpatic cu zona gurilor Dunării în secolele XIII-XIV*, în *AIIAI*, XXII, nr. 2, 1985, p. 585-590; idem, *Începuturile prezenței tătarilor în zona Gurilor Dunării în lumina documentelor numismatice*, în T. Gemil (coord.), *Tătarii în istorie și în lume*, București, 2003, p. 67-102.

³⁹ Aprecierea noastră este susținută de prezența pe unul dintre tipurile monetare bătute la Isaccea a *acvilei bicefale*, însemn caracteristic *despoțiilor* bizantine, cu precădere sub Paleologi (cf. E. Oberländer-Târnoveanu, *Începuturile prezenței tătarilor în zona Gurilor Dunării...*, p. 75-76; vezi și P. Diaconu, *O formațiune statală la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului al XIV-lea necunoscută până în prezent*, în *SCIVA*, t. 29, nr. 2, 1978, p. 194). E. Oberländer-Târnoveanu, autorul cercetărilor numismatice, a datat aceste emisiuni monetare în intervalul 1273-1285/6, prezumând starea de vasalitate a comanditarului lor față de ambițiosul *tümen-noyan* Nogai (*op. cit.*, p. 75-76).

⁴⁰ Emisiunile monetare relevă fidel fulminanta ascensiune politică a lui Nogai, culminând cu arogarea statutului *imperial*, în anii 1296-1299 (E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, p. 79-94).

ani (1286-1287), a comandamentului lui Argun, surprins documentar sub titulatura, profund semnificativă, de "milenarios *populi illius*"⁴¹.

Un argument important îl oferă și următoarea împrejurare: numele cetății care adăpostea prețiosul atelier monetar, *Sāqçi*, apare înscris, ca atare, și în varianta latină a legendelor unor monede emise între 1307-1312, de o "seniorie" geneveză care își avea centrul în acest oraș dunărean⁴². Așadar, înșiși comercianții liguri, cărora le datorăm aproape tot ceea ce știm despre Vicina –și care au numit-o *astfel* în repetate rânduri, tocmai în această perioadă–, reproduceau pe monedele cu legendă latină numele autentic al așezării care găzduia atelierul, adică *Sāqçi*, și nu *Vicina*, cum ar fi fost firesc în cazul presupusei identități.

În lumina tuturor acestor evidențe, considerăm că parcurgerea "liniară" a informației oferite de Ana Comnena, încă de la începutul secolului al XII-lea, putea elimina, din capul locului, Isaccea din "con competiția" localizării Vicinei: "...Tatos, numit și Chalis, și cu Sesthlay și cu Satza [...], unul ținând în stăpânirea sa Dristra, ceilalți Vicina și celelalte..."⁴³. Așadar, cele mai importante dintre căpeteniile barbare stăpâneau, în ordinea numirii lor, cele trei mari orașe dunărene, desemnate, la rândul-le, în ordinea geografică firească: Tatos-*Dristra*, Sesthlay-*Vicina*, iar Satza pe primul dintre "celelalte", adică importanta așezare de la marele vad al Dunării inferioare, anticul *Noviodunum*, care îi va moșteni, până astăzi, numele (*Satza/Sāqçi/Isaccea*)⁴⁴.

Cât despre Păcuiul lui Soare, credem că unul dintre argumentele excluderii sale din cursa pentru identificarea Vicinei îl constituie calitatea acesteia de sediu mitropolitan, a cărui eventuală instituire la Păcui nu și-ar fi avut sensul, dată fiind proximitatea –doar 18 km, în amonte⁴⁵ a celui atestat la Dristra. Existența unei mitropolii la Dristra –plasată încă de la fundare, alături de întreaga biserică bulgară, *sub oblăduirea Patriarhiei Ecumenice*⁴⁶–, este dovedită de prezența în

⁴¹ Vezi informațiile oferite de C. Andreescu (*supra*, n. 8). Termenul latin *milenarios* nu face decât să-l echivaleze pe cel de *mingghan-u noian* mongol, însemnând comandant de "o mie" (B. D. Grecov și A. I. Iacubovschi, *op. cit.*, p. 40).

⁴² E. Oberländer-Târnoveanu, I. Oberländer-Târnoveanu, *Contribuții la studiul emisiunilor monetare*, p. 100-102, 105-106, ; E. Oberländer-Târnoveanu, *Documente numismatice privind relațiile spațiului est-carpatic cu zona gurilor Dunării*, p. 585, n. 3; E. Oberländer-Târnoveanu, I. Oberländer-Târnoveanu, *Noi descoperiri de monede emise în zona gurilor Dunării în secolele XIII-XIV*, în *SCN*, IX, 1989, p. 127-128.

⁴³ *FHDR*, III, p. 89.

⁴⁴ Aceeași interpretare și la Em. Popescu, *Știri noi despre istoria Dobrogei în secolul al XI-lea: Episcopia de Axiopolis*, în vol. *Monumente istorice și izvoare creștine. Mărturii de străveche existență și de continuitate a românilor pe teritoriul Dunării de Jos și al Dobrogei*, Galați, 1987, p. 145, n. 48.

⁴⁵ Mai exact, Păcuiul lui Soare este localizat în colțul de SV al Dobrogei, la 18 km în aval față de Dristra, 12 km în aval față de Ostrov și 9 km în amonte față de *Sucidava-Pârjoaia/Izvoarele*.

⁴⁶ Vezi scrisoarea Patriarhului Calist I către clerul din Târnovo, din anul 1355, prin care le reamintea ierarhilor bulgari că se află într-un raport de subordonare față de Patriarhia Ecumenică, încă de la recunoașterea autonomiei lor, în anii 1234-1235 (cf. Epifanie Norocel, *Patriarhia bulgară de Târnovo între anii 1235-1393*, în *ST*, XVIII, nr. 3-4, 1966, p. 151-152).

*Synodikonul lui Boril*⁴⁷ a nu mai puțin de șase mitropoliți dristreni⁴⁸, care au activat –și vom reține valoarea probatorie a acestor circumstanțe– în perioada deplinei funcțiuni a mitropoliei de la Vicina⁴⁹.

În fapt, mitropolia Dristrei își exercita jurisdicția într-un teritoriu care includea Păcuiul lui Soare, fortificațiile acestuia fiind ridicate, așa cum am văzut, tocmai pentru apărarea metropolei din amonte⁵⁰.

Din această perspectivă, se impune ca argument determinant, în favoarea aprecierilor noastre, împrejurarea că **la Păcuiul lui Soare a fost descoperit un număr infim –mai exact două exemplare– de hyperperi bizantini emiși în perioada de maximă înflorire comercială a Vicinei**, adică sub domnia constantinopolitană a lui Mihail al VIII-lea Paleologul (1261-1282), în condițiile în care actele notariale genoveze atestă exclusivitatea *hyperperilor* în contractele încheiate cu emporiul danubian. În schimb, **cvasitotalitatea descoperirilor numismatice ale acestei perioade, de ordinul sutelor de monede, aparține Țaratului de Târnovo**⁵¹, ceea ce spune multe despre adevărații stăpâni ai insulei danubiene, relevând totodată eroarea în care se plasează susținătorii identificării Vicinei cu Păcuiul lui Soare.

În ceea ce ne privește, oricât de tentantă ar părea soluția propusă de V. Ciocîltan, și care, în lumina analizelor anterioare, pare să rămână favorită în "competiția" identificărilor Vicinei, optăm pentru luare în considerare și a unei alte

⁴⁷ М. Г. Попруженко, *Синодик царя Борила*, София, 1928. În istoriografia românească, informațiile privitoare la existența unei mitropolii dristrene în secolele XIII-XIV au fost semnalate de Epifanie Norocel (*op. cit.*, p. 152-155), dar și de P. Diaconu, *op. cit.*, p. 197, n. 60, cu riscul, nesesizat(?), de a-și submina propria argumentație.

⁴⁸ М. Г. Попруженко, *op. cit.*, p. 92.

⁴⁹ Astfel, absența mitropolitului dristrean Zaharia din lista redactată în *Synodikon* –dar atestat ca atare, într-o altă sursă documentară, sub anul 1360 (cf. Иван Дуйчев, *Из старата българска книжнина*, кн. 2, София, 1944, p. 226)– oferă un *terminus ante quem* al păstoririi celor șase mitropoliți pomeniți mai sus, care s-au succedat începând cu anul 1235, al înființării mitropoliei Dristrei, și până spre finele anilor '50 ai secolului al XIV-lea, adică *înaintea* dispariției mitropoliei de Vicina (1359).

⁵⁰ Însuși P. Diaconu, în încercarea sa de a circumscrie teritorial *despotatul Dristrei*, pe care îl numea, insistent, "formațiunea statală de la Păcuiul lui Soare-Silistra", afirma următoarele: "În totulul tot, Țara Dristrei se va fi întins spre nord-est până către Cernavoda, iar înspre apus până dincolo de Turtucaia. Nu este exclus ca în anumite împrejurări istorice cârmuitorul Țării Dristrei să-și fi extins autoritatea și asupra unei fâșii de pământ de pe malul stâng a Dunării." (P. Diaconu, *op. cit.*, p. 196). Și cum Dobrotici *preluase* Țara Dristrei, ca teritoriu bine delimitat, **din cuprinsul țaratului bulgar**, existența unei mitropolii <a Vicinei> la Păcuiul lui Soare, aflat în centrul respectivei formațiuni, vine în contradicție cu înseși afirmațiile, categorice, ale lui P. Diaconu: "în istoria relațiilor dintre bizantini și țaratul de Târnovo biserica constantinopolitană nu și-a exercitat niciodată autoritatea asupra unei eparhii aflate într-un teritoriu administrat de bulgari" (*ibidem*, p. 198).

⁵¹ A se vedea, mai ales, repertoriul descoperirilor monetare din cadrul monografiei arheologice dedicate așezării medievale de la Păcuiul lui Soare (P. Diaconu, S. Baraschi, *Păcuiul lui Soare...*, p. 154-163), dar și cele două tezaure publicate de E. Isăcescu (*Tezaurul de monede medievale de la Păcuiul lui Soare*, în SCN, V, 1971, p. 345-353; *Un alt tezaur monetar găsit la Păcuiul lui Soare*, în SCN, VI, 1975, p. 253-257), în care nu vom găsi **niciun hyperper bizantin**, dar putem număra **peste două sute de monede aparținând țarilor de la Târnovo**. Este regretabilă nonșalanța cu care un cercetător de talia lui P. Diaconu a înțeles să ignore acest elemente probatorii, a căror evidențiere i-ar fi năruit, în mod inevitabil, teoria!

ipoteze de lucru: localizarea faimoasei și, totodată, fantomaticii cetăți *episcopale* la **Axiopolis**/Cernavoda, adică în vechiul scaun *episcopal* al Dunării de Jos. Într-o atare eventualitate, s-ar confirma nu doar preferința Patriarhiei bizantine pentru continuitate –manifestată anterior *chiar în cazul episcopiei de Axiopolis*⁵²– ci și distanța pe care o stipulează celebrul portulan *Il Compasso da Navigare*, între gura Asperei și Vicina: 200 de mile⁵³.

Cât despre eventualele amendamente care s-ar putea aduce alternativei propuse –dată fiind inexistența, *până la acest moment*⁵⁴, a unor mărturii arheologice vădite, cu indubitabilă valoare probatorie⁵⁵–, vom spune că ele nu există *în genere*, deci nici spre *infirmare* (așa cum este cazul descoperirilor numismatice de la Păcui). În plus, atenționăm, poate ușor malițios, asupra faptului că probele materiale sunt, desigur, la fel de bine ascunse și, probabil, alăturate celor care nu mai au nevoie să-și dezvăluie identitatea pentru a demonstra calitatea de scaun episcopal a cetății *Axiopolis*, în secolele al VI-lea și al XI-lea!

⁵² Cetatea *Axiopolis* este atestată încă din secolul al VI-lea ca *episcopie*, dependentă de Tomis, dar pe primul loc după mitropolie în rândul celor 14 scaune, ceea ce echivala, probabil, cu calitatea de *protothronos* (cf. Em. Popescu, *op. cit.*, p. 137). Așadar, scaunul episcopal instituit aici în secolul al XI-lea (*ibidem*, p. 127-147), nu făcea decât să *continue* o tradiție canonică, întreruptă, ca urmare a invaziilor slavo-avare, cu mai bine de patru sute de ani înainte.

⁵³ Remarcăm, în acest context, aprecierile lui S. Iosipescu: "Căutată de secole pe Dunăre la Mahmudia, Isaccea, Măcin, cetatea metropolitană părea sortită să rămână printre orașele fantomă ale evului mediu dacă nu s-ar fi descoperit manuscrisul de la A.D. 1296 al faimosului portulan pisano-amalfitean *Compasso da Navigare*, redactat în a doua jumătate a sec. al XIII-lea, unde navigatorul pe Marea Neagră și Dunărea de Jos era avertizat că de la gura Asperei a marelui fluviu și până la Vicina avea de parcurs 200 de mile. Indiferent de identitatea Asperei cu gârla Împutita din preajma Sulinei, propusă de domnul Petre Ș Năsturel, transpunerea pe teren a celor două sute de mile nautice plasează Vicina mult în amonte pe Dunăre, în sectorul cuprins între Cernavodă și Siliștra, **ceea ce exclude localizările anterioare la Mahmudia, Isaccea sau Măcin.**" (*Contribuții la istoria domniei principelui Radu I și a alcătuirii teritoriale a Țării Românești în secolul al XIV-lea*, în *SMIM*, 28, 2010, p. 38; vezi și idem, *François de Pavie de Fouquevaux. Călătoria pe Marea Neagră și prin Moldova în anii 1585-1586*, în *Români în istoria universală*, III₃, *Izvoare străine pentru istoria românilor*, vol. îngrijit de Ștefan S. Gorovei, Iași, 1988, p. 36-38).

⁵⁴ Cf. O. Damian, *Repere arheologice privind orașele medievale din diferitele zone. Dunărea de Jos*, în *HU*, t. XIII, nr. 1-2, 2005, p. 148, n 25.

⁵⁵ Ne punem toată încrederea în expertiza științifică a colegilor Raluca și Sergiu Iosipescu, a căror intenție de a sonda arheologic, cât mai curând, situl *Axiopolis*, ar putea ocaziona descoperirea –în al 13-lea ceas al pasionantei dispute istoriografice– a vestigiilor Vicinei. Le mulțumim, încă o dată, atât pentru deschiderea cu care au receptat propunerea noastră, cât și pentru sprijinul bibliografic acordat.